

Covid-19 Pandemi Döneminde Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Çevrim İçi Staj Programının Değerlendirilmesi

Evaluation of Çankırı Karatekin University Information and Record Management Department Online Internship Program During the Covid-19 Pandemic Period

Coşkun POLAT, Ertuğrul Burak EROĞLU

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Polat, C. ve Eroğlu, E.B. (2021). Covid-19 pandemi döneminde Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü çevrim içi staj programının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 22(2), 213-249. doi: 10.15612/BD.2021.601

Makale türü / Paper type: Hakemli / Refereed

Araştırma Makalesi / Research Article

Doi: 10.15612/BD.2021.601

Geliş Tarihi / Received: 26.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 10.12.2021

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2021

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Covid-19 Pandemi Döneminde Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Çevrim İçi Staj Programının Değerlendirilmesi

Coşkun POLAT* , Ertuğrul Burak EROĞLU**

Öz

Teorik bilgilerin pratiğe dönüşerek öğrenimin kalıcılığını sağlaması yanında, öğrencilerin mezuniyet öncesinde iş ortamına aşinalık ve mesleki deneyim kazanmaları anlamında staj, üniversite öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Staj uygulamasında esas olan öğrencilerin eğitim aldıkları disipline yönelik iş ve işlemleri yerinde görerek tecrübe etmeleridir. Ancak 2020 yılı Covid-19 salgınından dolayı kurumların stajyer kabul etmemeleri, uygulamaların yerindeliğini sekteye uğratmıştır. Staj uygulamalarının kazanımlarından öğrencilerin mahrum edilmemesi amacıyla araya giren bazı bölümler, çözüm için teorik derslerde olduğu gibi, çevrim içi staj programlarına başvurmuşlardır. Bu çalışmada, Bilgi ve Belge Yönetimi eğitiminde önemli bir yere sahip olan stajın pandemi döneminde iptal edilmesi neticesinde gerçekleştirilen Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü çevrim içi staj uygulamasının öğrenciler üzerindeki etkilerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Disiplinin önde gelen iki mesleki derneği olan Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK) ve Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) ile iş birliği yapılarak gerçekleştirilen bu uygulamada, 4 haftalık sürede 22 oturumda 30 konuşmacı tarafından 114 öğrenciye, yüz yüze staj uygulamasında aktarılan becerileri içeren 5 ana konuda çevrim içi seminerler verilmiştir. Öğrencilerin verilen seminerler hakkındaki tutumlarını saptamaya yönelik planlanan çalışmada, oturumların, konuşmacıların ve bölümün süreçteki durum değerlendirmeleri yapılmıştır. Betimsel yöntemin kullanıldığı çalışmada, organizasyonun bitiminde öğrencilere uygulanan anketin sonuçları "surveey" aracı ile değerlendirilmiş, öğrencilerin genel anlamda programdan verim aldıkları anlaşılmıştır. Yüz yüze stajın alternatifi olmasa da mücbir nedenlerle yapılan bu türden uygulamalara katılımın gerekli olduğu görüşünü savundukları ortaya çıkmıştır. Çalışma, bu türden programların planlı ve sistematik uygulama ile hem öğrenci hem de kurum tarafıyla geniş katılımların önemli olduğuna ilişkin farkındalığa hizmet ettiği ölçüde başarılı olacaktır.

Anahtar sözcükler: Covid-19, koronavirüs, pandemi, küresel salgın, çevrim içi staj, bilgi ve belge yönetimi bölümü.

* Sorumlu yazar, Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, polatcoskun@karatekin.edu.tr

** Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, eroglu@karatekin.edu.tr

Evaluation of Çankırı Karatekin University Information and Record Management Department Online Internship Program During the Covid-19 Pandemic Period

Coşkun POLAT* , Ertuğrul Burak EROĞLU**

Abstract

In addition to ensuring the permanence of learning by transforming theoretical knowledge into practice, internship has an important place in university education in terms of familiarity with the business environment and professional experience before graduation. The main issue in internship practice is to see and experience the work and processes related to the discipline they study in. However, due to the Covid-19 epidemic of 2020, the institutions' refusal to accept interns has hampered the appropriateness of the practices. Some departments seeking to not deprive students of the achievements of internship practices, applied online internship programs for a solution, as in theoretical courses. In this study, it is aimed to measure the effects on students of online internship practice of Department of Information Management, Çankırı Karatekin University, which was carried out as a result of the cancellation of the internship, which has an important place in Information Management education, during the pandemic. In this practice, which is carried out in cooperation with the two leading professional associations of the discipline, University and Research Librarians Association and Turkish Librarians Association, in a 4-week period, online seminars were given to 114 students by 30 speakers in 22 sessions on 5 main topics, including the skills transferred to students in face-to-face internship practice. In the study, which was planned to determine the attitudes of the students about the seminars, the situations of the sessions, speakers and the department were evaluated. In the study using descriptive method, at the end of the internship application, the results of the questionnaire applied to the students were evaluated by the "surveey" tool and it was understood that the students generally benefited from the program. Although there is no alternative to face-to-face internship, it has emerged that they defend the opinion that participation in such practices carried out due to force majeure is necessary. The study will be successful to the extent that such programs serve the awareness that planned and systematic implementation and broad participation with both the student and the institution are important.

Keywords: Covid-19, coronavirus, pandemic, global outbreak, online internship, department of information management.

* Corresponding author, Prof., Çankırı Karatekin University, Faculty of Letters, Information and Record Management, polatcoskun@karatekin.edu.tr

** Research Assistant, Çankırı Karatekin University, Faculty of Letters, Information and Record Management, eroglu@karatekin.edu.tr

Giriş

Küresel ölçekte kolayca bulaşabilen ve ciddi sağlık sorunlarına, hatta ölüme sebebiyet verebilen bir virüse karşı insanlığın önemli bir sınav verdiği günümüzde, insanların yaşamlarını derinden etkileyen birçok tedbir uygulanmaya başlanmıştır. Sokağa çıkma yasakları, esnek çalışma, sosyal mesafe, karantina ve izole süreçleri vb. virüsün yayılım etkisini azaltmak için uygulanan önlemlerden bazılarıdır (Bozkurt, 2020, ss. 113-114). Bu tedbirlere bakıldığında esas olanın kişiler arası temasın en aza indirilmesi olduğu görülmektedir. Bu dönemde, başta eğitim olmak üzere yaşamın olağan akışındaki vazgeçilmez iş ve işlemlerin kesintiye uğramaması adına öncelikli ve yoğun başvurulan iletişim kanalı ise internet olmuştur. İnternet, bu süreçte verilen hizmetlerin aksamaması için kullanılan yegâne platform haline gelmiş ve hemen her alanda olduğu gibi eğitimde de radikal uygulamalara temel teşkil etmiştir.

Türkiye’de ilk olarak 11 Mart 2020 tarihinde görülen ve hızla yayılan Covid-19 nedeniyle, tüm sektörlerde olduğu gibi eğitim de kesintiye uğramış ve 23 Mart 2020 tarihinde Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından, üniversitelerde eğitimin elektronik ortamda uzaktan devam edeceğine ilişkin karar alınmıştır. Hâlihazırda çoğu üniversitenin uzaktan eğitim altyapısına sahip olması, sürece adaptasyonu kolaylaştırmıştır (Serçemeli ve Kurnaz, 2020, s. 41). 2019-2020 yılı bahar dönemini uzaktan eğitimle tamamlayan üniversiteler, teorik derslerde önemli sıkıntılar yaşamazken, birçok programın müfredatında yer alan ve teorik eğitim-öğretimin tamamlayıcı unsuru olan staj uygulamalarının karşılanması arayışı içerisine girmişlerdir. Çünkü staj uygulamaları nitelikli iş gücünün ortaya çıkması hedefiyle öğretim kurumlarını, müfredat ve ders içeriklerinin hazırlanması sürecinde teorik ve uygulamalı eğitimin birbirlerini destekler nitelikte olduğu bir program oluşturmanın ürünüdür (Sezerel ve Cankül, 2019, s. 473). Öğrencilerin staj uygulamaları, teorik olarak öğrenilen bilgilerin yerinde uygulanarak içselleştirilmesi ve beceriye dönüşmesinde birçok eğitim programının tamamlayıcı unsuru olması açısından büyük önem arz etmektedir.

“Herhangi bir meslek edinecek olan kimsenin mesleki bilgisini artırmak amacıyla bir kurumun bir veya birçok bölümünde çalışarak geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi” (Türk Dil Kurumu, 2020) olarak tanımlanan ve öğrencilerin eğitim kurumunda öğrendiği bilgilerin uygulamadaki karşılıklarını yaparak görmelerine olanak tanıyan staj, pek çok diploma programı için eğitim sürecinin etkili bir unsurudur. Çünkü staj sayesinde öğrencilerin derslerde öğrendikleri bilgileri pekiştirmesinin yanı sıra, meslek erbaplarından edindikleri farklı bilgiler, uygulamalar ve aldıkları tavsiyeler sayesinde mesleki niteliklerinin ve becerilerinin gelişmesi sağlanmaktadır.

Eğitim-öğretimi tamamlayıcı unsur olan staj uygulamasının küresel salgın nedeniyle yapılamaması, öğrencilerin stajla elde edecekleri bilgi ve becerileri onlara kazandırılması adına Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) bölümlerinin farklı uygulamaları değerlendirmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda çevrim içi ortamın yaygın ve etkin iletişim avantajı

düşünülerek, çeşitli uygulamaların yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmada, bilgi ve belge yönetimi disiplinde Çankırı Karatekin Üniversitesi (ÇAKÜ) BBY Bölümü, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK) ve Türk Kütüphaneciler Derneği'nin (TKD) ortaklaşa çalışmasıyla yürütülen ve yüz yüze gerçekleştirilemeyen stajın telafisinin hedeflendiği çevrim içi bir staj programının, öğrenciler tarafından değerlendirilmesi analiz edilmiştir.

Covid-19 Pandemi Döneminde Eğitim

2019 yılının Aralık ayında pnömöni vakaları olarak Çin'de ortaya çıkan ve 2020 yılının Şubat ayında literatüre Coronavirüs (Koronavirüs) (Covid-19) olarak geçmesinin ardından, hastalığın hızlı yayılımı sonucu Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmesi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de günlük yaşam aktivitelerine yönelik birçok önemli değişimi beraberinde getirmiştir (Alimoğlu ve Erol, 2020, s. 102). Toplumsal kapsamı ve önemi göz önünde bulundurulduğunda bu değişimlerden en çok etkilenen alanların başında eğitim-öğretim gelmektedir. Temas yoluyla yayılan bu tür bir virüsten kaçınılması gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda, fiziksel temasın yaygın olduğu, okullar ve yurtlar için önlemlerin alınması zorunlu hale gelmiştir. Sosyal mesafe önlemlerinin uygulanması için kısa süre içerisinde binlerce okulun kapanması, yükseköğrenimi de etkilemiştir. Sürecin başında ülkemizde öncelikle 16 Mart 2020 yılında eğitim-öğretimin bütün kademelerinde 3 hafta eğitime ara verilmesi kararlaştırılmış, ardından YÖK tarafından 26 Mart 2020 tarihinde üniversitelerin 2019-2020 Yılı Bahar Dönemi'nin uzaktan eğitim yöntemiyle tamamlanması kararlaştırılmıştır (Karadağ ve Yücel, 2020, s. 182).

Dünyada ilk örneklerine 1720'li yıllarda mektup kullanımıyla rastladığımız uzaktan eğitim çalışmaları, ülkemizde 1920'li yıllarda tartışılmaya başlamıştır. Bozkurt (2017), uzaktan eğitimin geçmişi; "tartışmaların ve önerilerin yaşandığı birinci dönem (1923-1955)", "yazışarak uzaktan eğitimin yapıldığı ikinci dönem (1956-1975)", "görsel-işitsel materyallerin kullanılarak eğitimin gerçekleştiği üçüncü dönem (1976-1995)" ve "bilgi ve iletişim teknolojileri tabanlı uygulamaların altyapı oluşturduğu dördüncü dönem (1996-)" olarak ayırmaktadır.

Uzaktan eğitim, farklı lokasyonlardaki eğitimci, öğrenci ve eğitim-öğretim materyallerinin bilişim araç ve gereçleri kullanılarak toplandığı ve birbirlerine fayda sağladığı bir eğitim yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Al ve Madran, 2004, s. 262). Çevrim içi öğrenme yönteminin bir çeşidi olan uzaktan eğitim, çok çeşitli teknolojik tabanlı öğrenme platformlarına, sunum yöntemlerine ve eğitim teknolojisi bileşenlerinin öğrenme ortamına entegrasyonuna odaklanmaktadır. Dolayısıyla teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan çevrim içi uzaktan eğitim, tüm yaş gruplarındaki ve tüm seviyelerdeki öğrencilere çeşitlendirilmiş, uygulamalar açısından zengin ve öğrencilerin öğrenme becerilerine göre konuları kendi hızlarında takip etmelerine izin vermesi bakımından önemli avantajlara sahiptir (Barr ve Miller,

2013). Ancak uzaktan eğitim süreci yalnızca eğitim platformunun kullanışlı olması ile değil, sürecin diğer bileşenleri olan eğitmen ve öğrencilerin de sürece adaptasyonu ile başarıya ulaşılabilir. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz süreç uzaktan eğitim yöntemiyle devam ederken, her ne kadar uzaktan eğitimin yüz yüze eğitime nazaran yetersiz kaldığı hem eğitmenler hem de öğrenciler tarafından sıklıkla dillendirilse de, süreçte yaşanan bazı eksikliklerin ve sorunların aşılması halinde nitelikli uzaktan eğitim uygulamaları gerçekleştirilebilir. Şahin'in (2005) 1994-2004 yılları arasında, 50 adet deneysel çalışmayı bir araya getirerek, meta-analiz yöntemiyle ele aldığı "İnternet tabanlı uzaktan eğitimin etkililiği: Bir meta-analiz çalışması" isimli araştırmasında, uzaktan eğitimin, yüz yüze eğitime göre daha etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Düzakın ve Yalçınkaya ise (2008), "Web tabanlı uzaktan eğitim sistemi ve Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının uzaktan eğitim sistemine yatkınlıklarını incelemiştir. Araştırmaya örneklem oluşturan grubun, web teknolojilerini kullanma düzeylerinin iyi oldukları, ancak içerik geliştirmede sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Bundan dolayı öğretim elemanları ile koordineli çalışacak ve ders içeriklerinin hazırlanması, geliştirilmesi ve paylaşılması konularında yardımcı olacak bir teknik ekibin oluşturulması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Buradan hareketle üniversitelerde iyi bir teknolojik altyapı, koordinasyon ve eğitimci-öğrenci etkileşimiyle birlikte, uzaktan eğitimden daha etkili sonuçların alınabileceği düşünülebilir. Gonzalez ve diğerleri (2020), Covid-19 karantina sürecinde öğrencilerin yükseköğretim performanslarına ilişkin yaptıkları çalışmada, karantina sürecinde öğrencilerin öğrenme stratejilerini daha sürekli bir alışkanlığa dönüştürdükleri ve verimliliklerinin arttığı sonucuna varmışlardır. Dolayısıyla karantina süreci, öğrencilerin öğrenme performansında iyileşme yaşanmasında rol oynamıştır.

Can (2020), pandemiyle birlikte Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK), eğitimin aksamaması için gerekli önlemleri aldığını ifade etmektedir. Ancak bu uygulamaların yalnızca nicel boyutunu değil aynı zamanda kalitesini ve etkinliğini de ölçmek gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü uzaktan eğitimin planlanması ve eş güdüm, teknolojik altyapı, sistemin etkili yönetimi ve denetimi unsurları bu sürecin kaliteli yönetilmesi için önemlidir. Bununla birlikte, uzaktan eğitim altyapısının oluşturulması, derslerin planlanması, ders içeriklerinin oluşturulması süreçlerinde bütünsel bir yaklaşım izlenmeli ve sürdürülebilir olmalıdır.

Uzaktan eğitimin çevrim içi elektronik platform aracılığıyla gerçekleştirildiği durumlarda, kurumsal altyapı ile birlikte öğrencilerin de gerekli teknolojik donanıma, internete ve uygun ortama sahip olmaları gerekmektedir. Karadağ ve Yücel'in (2020), 163 üniversiteden 17.939 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada, lisans öğrencilerinin %37'sinde internet bağlantısının bulunmadığı, 1/3'ünün tablet ya da bilgisayara sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu çalışmada öğrencilerin 1/4'ünün internet ya da bilgisayar vb. cihazlara sahip olmaması neticesinde eğitimlerinin aksadığı vurgulanmaktadır.

Tüm bu bahsedilenler ışığında, üniversitelerde pandemi döneminin eğitim yöntemi olan çevrim içi uzaktan eğitimden tam verimin alınabilmesi için şunları söylemek mümkündür:

1. Hem ülke çapında hem de üniversite özelinde, uzaktan eğitim politikalarının oluşturulması büyük önem arz etmektedir.
2. Üniversiteler tarafından uzaktan eğitim altyapısının sorunsuz ve eksiksiz olarak sağlanması gerekmektedir.
3. Kullanılan sistem ve sistem unsurlarının etkili yönetimi ve denetiminin yapılması gerekmektedir.
4. Ders planlamaları, öğretim stratejileri ve ders içeriklerinin oluşturulmasında, uzaktan eğitimden en etkin verimin alınması amaçlanmalıdır.
5. Eğitimcilerin ve öğrencilerin sisteme erişebilme durumları gözlemlenmeli, kullanım becerileri incelenmeli ve ortaya çıkan duruma göre ilave tedbirler alınmalı, gerekli iyileştirmeler yapılmalıdır.
6. Öğrencilerin çevrim içi derse erişebilmeleri için gerekli teknolojik araçların ve internet ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda gerekli önlemler alınmalıdır.

Covid-19 Pandemi Döneminde Staj

Covid-19 pandemi döneminde üniversitelerin uzaktan eğitim kararı almasıyla birlikte, eğitim-öğretimin önemli bir parçası olan staj uygulamalarının ne olacağı konusu belirsiz kalmış; akademik birimlerce farklı yöntemler izlenmiştir. Birçok programın müfredatında yer alan stajlar, öğrencilerin mezun olmadan önce öğrendikleri teorik bilgilerin karşılıklarını uygulamada görebilmeleri ve deneyim kazanmaları açısından önemlidir. Bu açıdan bakıldığında mezuniyet öncesi stajlar, öğrenciye gerçek dünyada, deneyimsel öğrenme şeklinde bir kazan-kazan fırsatı sunmaktadır. Beceri geliştirme ve müfredat içeriğiyle uyumlu hale getirilen deneyimsel öğrenmenin, öğrencilerin kavramları pekiştirmesi ve bir öğrenme, uygulama, deneyim aktarımı sağlaması açısından genellikle yararlı olduğu kanıtlanmıştır (Galbraith ve Mondal, 2020, s. 1).

Nitelikli insan gücünün çoğalması amacıyla mesleki eğitim içerisinde önemli bir yer tutan staj, ülkelerin kalkınması ve ekonomiye katkıda bulunacak iş gücünün ortaya çıkması bakımından giderek daha da önem kazanmıştır. Öğrencilerin bilgi ve becerilerinin artırılması, iş hayatındaki uygulamalar üzerinde deneyim sahibi olunabilmesi ve mesleki yetkinliklerinin çoğalması, meslek elemanı yetiştiren birimlerin temel görevlerindedir (Sarıbyık, 2019, s. 9). Bu açıdan bakıldığında staj uygulamalarıyla, öğrencilerin eğitimleri sürecindeki kazanımlarını endüstri ve ticaret alanlarında ya da kamu kurumlarında iyi organize edilmiş bir programla pekiştirilmesi sağlanmaktadır. (Tektaş ve diğerleri, 2016, s. 310).

Kuzgun (2013), staj uygulamalarının kamu politikası, işveren ve potansiyel iş gücü olarak üç boyutundan bahsetmektedir. Buna göre;

Kamu politikası: Devlet, iş gücü piyasasını düzenlemede her türlü tasarrufu kamu politikasına yansıtmaktadır. Staj da bu piyasanın işlerliğini artırmayı hedeflediğinden, bu konuyla ilgili uygulamalar kamu politikası içerisinde değerlendirilmektedir. Staj uygulamalarıyla amaçlanan, eğitimi genç iş gücünde istihdam ve eğitim politikaları arasındaki uyumsuzluk sebebiyle ortaya çıkan yapısal işsizliğin etkilerinin minimum düzeye indirilmesidir. Bundan dolayı staj, istihdam politikasının önemli bir unsurudur.

İşveren: Staj uygulaması konusunda işverene herhangi bir sorumluluk yüklenmemektedir. Yani işverenin stajyer kabul etme gibi bir zorunluluğu yoktur. Aynı zamanda, işverenin stajyerlere ücret ödemesi ya da sigorta yapması zorunluluğu da yoktur. Dolayısıyla stajyerler, işveren için yarı kalifiye ve ucuz iş gücü olarak tanımlanabilir.

Bununla birlikte işletmelerin işe alırken, kendi bünyelerinde staj yapmış kişileri tercih etme eğiliminde olduğu bilinen bir durumdur. Bu nedenle staj, işe alımlarda ön deneme olarak ifade edilebilir. Bundan dolayı, bu durumun aynı zamanda rekabeti artırdığı söylenebilir.

Potansiyel iş gücü: Staj, öğrenciler tarafından çalışma hayatının ilk basamağı olarak algılanmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde yalnızca diploma sahibi olmanın iş bulmada yetersiz kaldığı göz önünde bulundurulduğunda, potansiyel iş gücü açısından öğrenciler arasında mezuniyet öncesi rekabetin yaşanmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifade ile, iş gücü piyasasının yeni iş yaratmada sınırlı kalması, iş bulmayı zorlaştırmakta ve bu durum rekabeti artırmaktadır. Bundan dolayı öğrenciler stajı, mezuniyet öncesi kendilerini piyasaya tanıtmak için bir fırsat olarak görmektedir.

Kamu, işletmeler ve öğrenci üçgeninde tarafların beklentilerini karşılamada ve staj destekli kazanımların elde edilmesinde, uygulamanın yerinde ve yüz yüze yapılması esastır. Demir ve Demir (2014, s. 19), üniversitelerdeki staj uygulamalarının önemini; "Özellikle mesleki bir alanda eğitim gören üniversite öğrencilerinin kariyer yolculuğunun en önemli kilometre taşlarından birisi staj konusudur" sözleriyle vurgulamaktadır. Bu bakışla staj, bir meslek alanında eğitim gören öğrencilerin, eğitimlerinin uygulamalarla pekiştirilmesi ve içselleştirilmesi açısından önemlidir. Kuzgun (2013, s. 10), stajın öğrencilere katkılarını şu şekilde sıralamaktadır:

1. İleride çalışılacağı düşünülen meslek hakkında bilgi sahibi olmak,
2. Okul hayatın öğrenilen teorik bilgilerin, iş yerinde uygulama ile pekiştirilmesi,
3. İşveren, yönetici, personel ve diğer stajyerlerle iletişim becerisinin geliştirilmesi,
4. İş yerinde çalışma esnasında karşılaşılan sorunlara çözüm üretebilme becerisinin edinilmesi.

Staj uygulamasının öğrencilere kazandırdıklarından hareketle, özellikle belli disiplinlerde staj uygulamasının olmaması, öğrencilerin aldığı eğitimde önemli bir boşluğa neden olacağı açıktır. Bu makaleye konu olan ve alanında uzman meslek elemanı yetiştirme amacı da olan ÇAKÜ BBY Bölümü'nde staj uygulaması, öğrencilere kazandırdıkları göz önünde bulundurularak, öğretim programının en önemli unsurlarından biri olarak değerlendirilmekte ve titizlikle planlanıp uygulanmaktadır. Pandemi sürecinde kurumların yüz yüze staj uygulamalarını iptal kararı almasıyla birlikte, öğrencilerin bu konuda önemli bir eksiklik yaşayacaklarından hareketle Bölüm çeşitli çözüm arayışlarına girmiştir. Bu doğrultuda, ÇAKÜ BBY Bölümü öğrencilerinin mezuniyet öncesi staj ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, disiplinin önde gelen sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde, çevrim içi ortamda, alanında uzman meslek elemanları tarafından öğrencilere bilgi birikimi ve tecrübelerinin aktarılması yoluyla çevrim içi bir staj programı olanağı sağlanmıştır.

Bölüm müfredatına göre 3. Sınıf yaz aylarında dönemler halinde 30 iş günü olarak uygulanan staj programı (Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 2019), öğrencilerin bilgi merkezlerinde deneyim kazanmaları amacıyla yaptığı uygulamalar olarak tanımlanmaktadır. Normal şartlarda yüz yüze yapılan staj uygulamasıyla, öğrencilerin staj yaptıkları kurumlarda karşılaştıkları durumlar neticesinde mesleğe bakış açıları şekillenmektedir. Bunun birçok olumlu yönü olmakla birlikte, bazı sorunlar da çözülmeyi beklemektedir. Bazı kurumlarda, BBY Bölümü'nde öğrenim gören stajyerlere raf kaydırma, kitap yerleştirme vb. gibi uzmanlık bilgisi gerektirmeyen rutin işler yaptırıldığı, staj yapmış öğrenciler tarafından sıkça dile getirilmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin staj sürecinde, mesleğin teknik ve yoğun beceri gerektiren işlerini yapmak yerine, çoğunlukla uzmanlık bilgisi gerektirmeyen ve fiziksel güce dayalı işleri yapması, yaşadıkları neticesinde mesleğine olan saygı ve sevginin azalmasına ya da kaybolmasına neden olabilir (Varol, 2003). Bununla birlikte, yüz yüze stajlar öğrencilerin ailelerinden uzak kalmasına dolayısıyla; barınma, yeme, giyinme, ulaşım, iletişim vb. masraflara yol açabilmektedir. Ayrıca ailelerinden ve arkadaşlarından uzak kalarak, farklı şehirlerde staj yapacak öğrenciler uzaklık, yalnızlık, zorunluluk ve baskılar gibi etmenlerden dolayı bazı psikolojik sorunlarla da karşılaşabilmektedir.

Bahsi geçen yüz yüze stajdaki bu olumsuzluklar ve zorunluluklar diğer benzer uygulamalarda da görülmektedir. Ancak bu durum çevrim içi staj programının bazı yönleriyle, yüz yüze staj uygulamalarına göre daha avantajlı olabileceğini akıllara getirmektedir. Bu avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Zamanın esnekliği,
2. Mekânın esnekliği,
3. Birden fazla kurumun teşkilat yapısını ve birimlerini tanıyabilme olanağı,
4. Birden fazla kurumdaki iş süreçlerinin ve uygulamaların deneyimlenmesi,

5. Çok çeşitli konular hakkında bilgi sahibi olma,
6. Alanın en iyilerinden öğrenme ve onları tanıyabilme fırsatı,
7. Alanın en iyi kurumlarında öğrenme fırsatı,
8. Çok sayıda kişinin yönelttiği sorular, bunlara verilen cevaplar ve tartışmalarla ufuk açıcı bir yönünün olması.

Avantajlarına rağmen, staj uygulamalarının temelinde stajyerlerin mesleki uygulamaları yerinde görmeleri yattığından, çevrim içi bir staj programının dezavantajlarının da olduğunu belirtmek gerekir. Daha açıklayıcı olması adına, çevrim içi ortamda düzenlenen bir staj programının dezavantajları şu şekilde açıklanabilir:

1. Öğrencilerin çok da aşına olmadıkları bir platformda gerçekleşmesi,
2. Çevrim içi eğitime karşı ön yargı,
3. Teknolojik altyapı olanakları,
4. Yerinde görme, öğrenme ve deneyimleme eksikliği,
5. İş ortamına ilişkin deneyimlerden yoksun kalınması.

Tüm bunlardan yola çıkarak, çevrim içi stajların bazı yönleriyle önemli olumlu yanları olduğu, bazı yönleriyle ise staj uygulamasının temelinde yatan “yerindelik”ten (yerinde görme, yerinde öğrenme, yerinde deneyimleme) dolayı olumsuz taraflarının olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Çevrim içi olarak gerçekleştirilen stajın kazanımlarının ve verimliliğinin öğrenciler tarafından değerlendirilmesi, yapılan bu uygulamanın başarısının ölçülmesi bakımından önem taşımaktadır. Staj uygulamasının çevrim içi ortamda olması, katılımcıların teknolojik araçlar ile ağ altyapısı sahipliğini ön koşul yaparken, programın başarısının ölçülmesinde de önemli bir bağımsız değişken kılmaktadır. Bu çalışmayla hedeflenenin, bahsi geçen organizasyonun öğrenciler üzerinde ne tür etkiler ve izlenimler bıraktığının anlaşılmasının yanı sıra, elde edilen verimlilik düzeyinin tespit edilmesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, değerlendirmeyi yapacak kitlenin bağlantı problemi, seminerlerden yansıyan ses ve görüntü kalitesi sorunları ve yaşanan diğer teknolojik aksaklıkların da tespitinin yapılmasının daha doğru değerlendirme yapmaya olanak sağlayacağı açıktır. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Öğrenciler, organizasyondan değerli kazanımlar elde ettiklerini düşünmektedir.
2. Öğrenciler, programın geniş kapsamlı ve iyi organize edildiğini düşünmektedir.

3. Öğrenciler, ÇAKÜ BBY Bölümü'nün organizasyonun başarıya ulaşması için gereklerini yaptığını düşünmektedir.
4. Öğrenciler, organizasyona katılan konuşmacıların beklentilerini yerine getirdiğini düşünmektedir.
5. Öğrenciler, programın mesleki derneklerle ortaklaşa düzenlenmesinin organizasyonu daha kaliteli kıldığını düşünmektedir.

Araştırma sonuçlarının, yüz yüze staj imkânı bulamayan ya da staj uygulamalarının kazanımlarını zenginleştirmek isteyen benzer durumdaki eğitim kurumlarına ve programlarına rehberlik edeceği öngörülmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma, pandemi sebebiyle 2020-2021 yaz döneminde geleneksel stajın uygulanmaması neticesinde, ÇAKÜ BBY öğrencilerine yönelik çevrim içi olarak gerçekleştirilen staj uygulamasının öğrenciler tarafından değerlendirilmesi üzerine kurgulanmıştır. Bu kurgu doğrultusunda, objektif bir değerlendirmenin yapılabilmesi ve staj uygulamasının başarısını etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılabilmesi için nicel araştırma kullanılmıştır (Akarsu ve Akarsu, 2019, s. 28). Araştırmanın teorik arka planının oluşturulması ve mevcut duruma ilişkin soruların yanıtlanmasında ise belgesel tarama tekniğine başvurulmuştur. Belgesel tarama literatürde konuyla ilgili mevcut kaynakların saptanmasını ve değerlendirilmesini ifade etmektedir (Karasar, 2012, s. 183).

Veri Toplama

Çalışmada, ÇAKÜ BBY Bölümü'nde 2020-2021 yaz döneminde staj zorunluluğu bulunan 114 öğrenciye çevrim içi ortamda 4 hafta boyunca toplam 22 oturumda, 30 deneyimli meslek mensubu tarafından "bilgi kurumları yönetimi, teknik hizmetler, kullanıcı hizmetleri, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım ve uygulamaları, mesleki gelişim ve etik" ana konularında verilen eğitimlerin öğrenciler tarafından değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda öğrencilerden veri toplanmasında bağımlı ve bağımsız değişkenlerden oluşan test tekniği uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan verilerin elde edilebilmesi için stajyerlerin tamamına e-posta, telefon ve çevrim içi araçlarla ulaşılmaya çalışılmış, 106 öğrencinin anketi yanıtlanmasını sağlanmıştır. Anket, çalışmanın amacına uygun olarak "kişisel özellikler", "organizasyonun değerlendirilmesi", "koordinasyonun değerlendirilmesi", "konuşmacıların değerlendirilmesi" ve "genel görüşler" olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Anketin araştırmaya uygun olarak yapılandırılabilmesi amacıyla "çevrim içi eğitimin değerlendirilmesi" ve "staj uygulamasının değerlendirilmesi" konularında geçmişte yapılmış çalışmalardan yararlanılmıştır (Karacan ve Karacan, 2004; Eygü ve Karaman, 2015; Akay, Uslu ve

Sancar, 2018; Keskin ve Özer Kaya, 2020). Katılımcılara 9'u olgusal ve 43'ü yargısal olmak üzere toplam 52 sorunun yöneltildiği ankette 51 tane kapalı, 1 tane açık uçlu soru bulunmaktadır. Bazı önermelere katılım düzeyinin ölçülebilmesi amacıyla beşli Likert ölçeğinden yararlanılmıştır. Böylece, katılımcıların önermeleri, kesinlikle hayır (KH), hayır (H), kararsızım (K), evet (E) ve kesinlikle evet (KE) şeklinde yanıtlamaları sağlanmıştır. Verilerin yorumlamasında başvurulan tablolarda, biçimsel estetiğin sağlanması amacıyla, ölçek elemanları "olumsuzdan olumluya doğru" sırasıyla KH, H, K, E, KE şeklinde sembolize edilmiştir.

Çevrim içi bir platform olan "surveey" aracılığıyla uygulanan anket, 31 Ağustos-15 Eylül 2020 tarihleri arasında katılımcıların cevaplama için açık tutulmuştur (Surveey, 2009). Zamanın iyi kullanılması ve maliyetin azaltılması düşüncesinin yanı sıra içinde bulunduğumuz pandemi koşulları da göz önünde bulundurularak, anket uygulamasının gerçekleştirilebilmesi için "surveey" platformunun kullanılması uygun bulunmuştur.

Öğrencilerin programın başarısına ilişkin görüşlerinin alındığı sorulardan oluşan anketin ilgili "Cronbach Alpha" katsayısı 0,92 olarak bulunmuştur. 1'e oldukça yakın olan bu değer, ölçme aracının güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Veri Analizi

Elde edilen veriler anket uygulamasında kullanılan "surveey" platformu aracılığıyla betimleme yönteminden istifade edilerek analiz edilmiş, araştırmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Anketin hazırlandığı ve uygulandığı platformun veri analizi için de kullanılmasının nedeni, araştırmanın kapsamına uygun analizlerin yapılabilmesi kapasitesine sahip olmasındandır. Aynı zamanda verilerin başka bir platforma taşınmasından kaynaklı yaşanacak sorunlar da ortadan kalkmıştır. Verilerin analizinde, çevrim içi staj programı uygulamasının içeriği, kapsamı, yöntemi, semineri verenlerin yetkinliği ve organizasyonun başarısı gibi konular, öğrencilerin demografik özellikleri ve çeşitli bağımsız değişkenlerle ele alınmıştır. Katılımcılara ilişkin özellikleri (cinsiyet, öğrenim türü, konum) ve araştırmanın amacına paralel olarak çevrim içi ortamda gerçekleştirilen organizasyona altyapı teşkil eden durumları (internet bağlantısı, teknolojik cihazlara sahiplik) saptamak amacıyla stajyerlere yöneltilen çoktan seçmeli soruların frekans ve yüzde hesapları yapılarak araştırmanın bulgular kısmında analiz edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde ÇAKÜ BBY Bölümü, ÜNAK ve TKD ile ortaklaşa düzenlenen çevrim içi staj programına ilişkin öğrencilerin görüşleri analiz edilmiş, sonuçlar staj uygulamasının amaç ve hedefleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Katılımcıların Özellikleri

Katılımcıların cinsiyet, öğrenim türü, ikamet ettikleri bölge ve ikamet ettikleri yerleşim yerlerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Özellikleri

	f	%
Cinsiyet		
Kadın	69	65,1
Erkek	37	34,9
Öğrenim Türü		
I. Öğretim	57	53,8
II. Öğretim	49	46,2
İkamet Edilen Bölge		
Marmara B.	7	6,6
Ege B.	14	13,2
Karadeniz B.	14	13,2
İç Anadolu B.	33	31,1
Akdeniz B.	19	17,9
Doğu Anadolu B.	8	7,6
Güney Doğu A. D. B.	11	10,4
İkamet Edilen Yerleşim Yeri		
İl	41	38,7
İlçe	38	35,8
Kasaba	4	3,8
Köy	22	20,8
Diğer	1	0,9
Toplam	106	100

Tablo 1'de, ankete cevap veren katılımcıların cinsiyet, öğrenim türü, ikamet ettikleri bölge ve ikamet ettikleri yerleşim yerine ait demografik bilgileri bulunmaktadır. Buna göre, İç Anadolu Bölgesi'nde ikamet eden stajyerlerin diğer bölgelere göre çok daha fazla bir orana olduğu izlenmektedir. Katılımcıların ikamet ettiği yerleşim yerlerine bakıldığında ise büyük çoğunluğun il ve ilçelerde bulunduğu tespit edilmiştir. Çevrim içi staja katılabilmek için internet bağlantısı şartının olduğu göz önüne alındığında, stajyerlerin büyük çoğunluğunun il ve ilçelerde yaşıyor olmasının organizasyonu takip

etme oranını artırbileceği düşünülmektedir. Çünkü gerek mobil gerekse sabit internet altyapısıyla yerleşim yerinin gelişmişlik düzeyi arasında bir bağ olduğu bilinmektedir.

Sabit İnternet Bağlantısına Sahip Olma Durumu İle İkamet Edilen Yerleşim Yeri Arasındaki İlişki

Çevrim içi staj programına daimi olarak katılabilmek için hız ve kota uygunluğuna sahip sabit internet bağlantısına sahip olmak gerekmektedir. Tablo 2’de katılımcıların evlerinde sabit internet bağlantısının varlığı ile yaşadıkları yerleşim yerleri arasındaki ilişki incelenmektedir.

Tablo 2

Sabit İnternet Bağlantısına Sahip Olma Durumu İle İkamet Edilen Yerleşim Yeri Arasındaki İlişki

		Pandemi döneminde ikamet ettiğiniz yerleşim yeri?				
		İl	İlçe	Kasaba	Köy	Diğer
Evet	%	82,9	73,7	25,0	40,9	100,0
	f	34	28	1	9	1
Evde sabit internet bağlantısı var mı?	%	17,1	26,3	75,0	59,1	0,00
	f	7	10	3	13	0
Toplam	%	100	100	100	100	100
	f	41	38	4	22	1

Tablo 2’ye göre evde sabit internet bağlantısına sahip olmayanların büyük çoğunluğu kasaba ve köylerde yaşamaktadır. Yerleşim yerinin internet altyapısına uygunluğunun yanı sıra ailelerin ekonomik durumuyla da ilişkili olabilecek bu durum staj oturumlarına katılımı güçleştireceği gibi, katılım sağlansa dahi bağlantı kalitesine paralel olarak görüntü, ses ve staj oturumlarından kopma gibi problemler neticesinde organizasyondan elde edilen verim azalabilir.

Teknolojik Cihazlara Sahip Olma İle Staj Oturumlarını Takip Etmede Kullanılan Cihazların Durumu

İnternet bağlantısının yanı sıra bilgisayar, tablet ya da telefon gibi teknolojik cihazlara sahip olma durumu da staj oturumlarına katılabilmek için gereklidir.

Tablo 3

Teknolojik Cihazlara Sahip Olma İle Staj Oturumlarını Takip Etmede Kullanılan Cihazların Durumu

		Çevrim içi staj programı boyunca oturumları hangi cihazlar ile takip ettiniz?			
		Bilgisayar	Tablet	Akıllı telefon	
Aşağıdaki teknolojik cihazlardan hangilerine sahipsiniz?	Bilgisayar	%	62,5	0	37,5
		f	75	0	45
	Tablet	%	85,7	0	14,3
		f	6	0	1
	Akıllı telefon	%	51,9	0	48,1
		f	69	0	64

Tablo 3'te katılımcıların birden fazla seçenek işaretleyebildiği "Aşağıdaki teknolojik cihazlardan hangilerine sahipsiniz?" ve "Çevrim içi staj programı boyunca oturumları hangi cihazlar ile takip ettiniz?" sorularına verilen cevaplara ilişkin verilerin analizi yer almaktadır.

Veriler, öğrencilerin staj programlarını önemli ölçüde bilgisayarlarından takip ettiğini göstermektedir. Ancak cep telefonlarıyla takip edenlerin oranı da oldukça fazladır. Kullanılan platformun mobil uygulamasında kullanıma ilişkin bazı kısıtlamaların olması, cep telefonlarının şarjlarının sorun yaratabilmesi, cep telefonu ekranının küçük olması, mobil internet bağlantısından kaynaklı yaşanan problemlerin ortaya çıkabilmesi gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda, oturum içerisindeki bilgi paylaşımına ve tartışmalara katılım anlamında olumsuz bazı durumlar ortaya çıkabilir.

Sabit İnternet Bağlantısına Sahip Olma ile Staj Oturumlarını Takip Etme Sıklığı Arasındaki İlişki

Evde sabit internet bağlantısının bulunması, bağlantı sorunlarını ve internet kota problemini en aza indireceğinden dolayı stajyerlerin oturumlara katılmasındaki teknik engellerin önüne geçebilir.

Tablo 4

Sabit İnternet Bağlantısına Sahip Olma ile Staj Oturumlarını Takip Etme Sıklığı Arasındaki İlişki

		Çevrim içi staj programı boyunca oturumları takip etme sıklığınız nedir?					
			Tamamen	Sık sık	Kısmen	Nadiren	Hiç
Evde sabit internet bağlantısı var mı? (Cep telefonu operatörleri tarafından sağlanan internet paketi hariç)	Evet	%	84,9	15,1	0	0	0
		f	62	11	0	0	0
	Hayır	%	63,6	33,3	0	3,1	0
		f	21	11	0	1	0

Tablo 4'te katılımcıların staj oturumlarına katılma düzeyleri ile evde sabit internet bağlantısına sahip olma arasındaki ilişki gösterilmiştir. Buna göre evde sabit internet bağlantısına sahip olan katılımcıların çok büyük oranda staj oturumlarını tamamen takip ettikleri anlaşılmıştır. Evde sabit internet bağlantısına sahip olmayan katılımcıların ise 1/3'ünden fazlasının staj oturumlarına tamamen katılmadıkları görülmektedir. Bu durum çevrim içi staj oturumlarını düzenli takip edebilmek için evde sabit internet bağlantısının önemini açıkça göstermektedir.

Staj Oturumlarını Takip Etmede Yaşanan Sorunlar

Çevrim içi ortamda gerçekleştirilen organizasyon oturumlarını takip etmede yaşanan sorunların birçok sebebi olabilir. Tablo 5'te staj oturumlarına katılmada problem yaşayan öğrencilerin, oturumlara katılmama nedenlerine ilişkin beyanları analiz edilmektedir.

Tablo 5

Staj Oturumlarını Takip Etmede Yaşanan Sorunlar

	f	%
Staj Oturumlarını Takip Etmede Yaşanan Sorunlar		
Bilgisayarımın olmaması	2	3,5
Akıllı cep telefonumun olmaması	0	0
İnternet kotamın yetersiz olması	9	15,5
İnternet bağlantımın olmaması	9	15,5
İnternet bağlantı hızımın yavaş olması	16	27,6
Ortamın müsait olmaması	8	13,8
Oturum süresinin uzun olması	6	10,3
Başka bir iş yapmak zorunda olmam	4	6,9
Diğer	4	6,9
Toplam	58	100

Tablo 5'te staj oturumlarına tamamen katılmayan katılımcıların (31 kişi)¹ yaşadıkları sorunlar analiz edilmiştir. Birden fazla sorun belirtebilen katılımcılar büyük çoğunlukla internet bağlantı hızının yavaş olduğunu beyan etmiştir. Bunu, internet kotasının yetersiz olması ve internet bağlantısının olmaması takip etmemedir. Bu durum çevrim içi oturumlara katılmada internet kaynaklı problemlerin önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Çevrim İçi Staj Programıyla İlgili İzlenim

ÇAKÜ BBY Bölümü öğrencileri için gerçekleştirilen organizasyon, öğrencilerin tamamı için yeni bir deneyimi ifade etmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin gerçekleştirilen organizasyon hakkındaki izlenimleri uygulamanın stajyerlere yansımaları hakkında önemli ipuçları verecektir.

Tablo 6.

Çevrim İçi Staj Programıyla İlgili İzlenim

	f	%
Çevrim İçi Staj Programıyla İlgili İzlenim		
İlgi çekici	89	69,0
Korkutucu	0	0
Eğlenceli	26	20,1
Sıkıcı	6	4,7
Gereksiz	1	0,8
Diğer (Lütfen belirtiniz)	7	5,4
Toplam	129	100

Tablo 6'da katılımcıların gerçekleştirilen çevrim içi staj programıyla ilgili izlenimlerine yer verilmektedir. Katılımcıların birden çok seçenek belirtebildiği tabloda, katılımcıların büyük çoğunluğunun programı "İlgi çekici" "Eğlenceli" bulunduğu görülmektedir. Bu oranlar gerçekleştirilen organizasyonun katılımcılarda uyandırdığı olumlu hissiyatı göstermektedir.

Tekrar Gerçekleştirilecek Bir Staj Programına Katılma İsteği

İlk defa çevrim içi bir ortamda geniş kapsamlı bir staj organizasyonuna katılan stajyerlerin gerçekleştirilecek benzer uygulamalarda yer alma isteğinin tespiti, bu organizasyondan memnun olup olmadıklarına dair izler taşıyacaktır.

¹ Staj oturumlarının tamamına katılmayan kişi sayısı anket verilerinden elde edilmiş olup, bulgular başlığı altında ayrı bir tablo olarak gösterilmemiştir.

Tablo 7*Tekrar Gerçekleştirilecek Bir Staj Programına Katılma İsteği*

	f	%
Tekrar Gerçekleştirilecek Bir Staj Programına Katılma İsteği		
Evet	74	69,8
Hayır	5	4,7
Kısmen	15	14,2
Kararsızım	12	11,3
Toplam	106	100

Tablo 7'de katılımcıların tekrar gerçekleştirilecek çevrim içi bir staj programına katılma isteği gösterilmektedir. Buna göre önemli oranda gerçekleştirilecek benzer bir organizasyonda yer alma isteği ön plana çıkmaktadır. Bu durum gerçekleştirilecek benzer uygulamalara katılım düzeyinin tahmin edilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Organizasyona İlişkin Memnuniyet Düzeyleri

Gerçekleştirilen çevrim içi staj organizasyonunun ve oturumlara ilişkin memnuniyet düzeyinin tespit edilebilmesi, programın başarıya ulaşip ulaşmadığının değerlendirilmesinde rol oynamaktadır. Bu amaçla Tablo 8'de katılımcıların çevrim içi staj organizasyonu ve oturumlara dair görüşlerine yer verilmektedir.

Tablo 8'e göre, katılımcılara yöneltilen "Program, geniş kapsamlı ve iyi organize edilmişti" önermesinin büyük çoğunluk tarafından onaylandığı görülmektedir. Toplam %95'e tekabül eden bu oran staj organizasyonun öğrenciler tarafından başarılı olarak değerlendirildiğine işaret etmektedir.

"Programın organizasyonunda rol oynayan mesleki derneklerin program sürecindeki altyapı ve donanımları yeterliydi" önermesi katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından kabul görmüştür. Oranın bu denli yüksek olması, mesleki derneklerin ev sahipliğinde gerçekleştirilen bu organizasyon için gerekli altyapının yeterli olduğunu göstermektedir.

Organizasyonun gerçekleştirildiği çevrim içi platform olan "Zoom" uygulamasının değerlendirilmesi, dahasonraki uygulamalarda başka alternatif arayışlarınagiripgirmeme konusunda önemlidir. Katılımcılara yöneltilen "Staj programında kullanılan Zoom yazılımı, kullanım kolaylığı ve birçok işi yapabilmesi bakımından değerlendirildiğinde beklentiyi karşıladı" önermesine katılımcıların büyük çoğunluğunun "evet" ve "kesinlikle evet" yanıtlarını verdiği görülmektedir. Bu durum, benzer uygulamalar için Zoom yazılımının tercih edilebileceğini göstermektedir.

Tablo 8*Organizasyon ve Staj Oturumlarına İlişkin Memnuniyet Düzeyi*

	KH		H		K		E		KE		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	106	%
Program, geniş kapsamlı ve iyi organize edilmişti.	0	0	1	0,9	4	3,8	35	33,0	66	62,3	106	100
Programın organizasyonunda rol oynayan mesleki derneklerin program sürecindeki alt yapı ve donanımları yeterliydi.	0	0	1	0,9	6	5,7	44	41,5	55	51,9	106	100
Staj programında kullanılan ZOOM yazılımı, kullanım kolaylığı ve birçok işi yapılabilmesi bakımından değerlendirildiğinde beklentiyi karşıladı.	0	0	0	0	3	2,8	37	34,9	66	62,3	106	100
Çevrim içi staj ile birlikte birçok kurum hakkında bilgi sahibi oldum.	0	0	0	0	1	0,9	32	30,2	73	68,9	106	100
Staj oturumları hakkında bilgilendirmeler zamanında yapıldı.	0	0	0	0	1	0,9	29	27,4	76	71,7	106	100
Staj oturumları zamanında başladı.	0	0	1	0,9	7	6,6	41	38,7	57	53,8	106	100
Moderatörlerin oturumu yönetebilme becerileri iyiydi.	1	0,9	0	0	2	1,9	38	35,8	65	61,4	106	100
Oturum süreleri uzundu.	1	0,9	15	14,2	26	24,5	43	40,6	21	19,8	106	100
Oturum süreleri kısaydı.	33	31,1	52	49,1	15	14,2	3	2,8	3	2,8	106	100
Oturumlar sıkıcıydı.	22	20,8	48	45,3	27	25,5	6	5,6	3	2,8	106	100

KH: Kesinlikle hayır, **H:** Hayır, **K:** Kararsızım, **E:** Evet, **KE:** Kesinlikle Evet

Geleneksel stajların öğrencilere önemli katkılarından birisi de kurumu tanımadır. Çevrim içi staj programının da aynı katkırı sağlayıp sağlamadığının anlaşılması için katılımcılara yöneltilen; “Çevrim içi staj ile birlikte birçok kurum hakkında bilgi sahibi oldum” önermesine büyük oranda olumlu yanıt alınmıştır. Bu durum gerçekleştirilen organizasyonun hedeflerinden birini yerine getirdiğinin göstergesidir.

Çevrim içi staj programı süresince aksaklıkları en aza indirmek amacıyla dikkat edilmesi gereken birçok unsur vardır. Bunlardan birisi de şüphesiz iletişimdir. Katılımcılara yöneltilen; "Staj oturumları hakkında bilgilendirmeler zamanında yapıldı" önermesine çok büyük oranda katılım olduğu görülmektedir.

Çevrim içi staj programında hem konuşmacıların hem de katılımcıların planlarında aksaklık olmaması amacıyla zamanın iyi kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla oturumların belirlenen takvime göre başlaması ve oturum sürelerine uyulması önemli bir husustur. Katılımcılar "Staj oturumları zamanında başladı." önermesine çok yüksek oranda olumlu yanıt vermiştir. Ayrıca tabloda staj oturumlarının süreleriyle ilgili veriler incelendiğinde, oturumların uzun sürdüğü fakat katılımcıların oturum süresince sıkılmadığı söylenebilir.

Staj oturumlarının başarıyla tamamlanabilmesi için, moderatörlerin oturumları doğru bir şekilde yönetebilmesi önemlidir. Tablo 8 incelendiğinde, "Moderatörlerin oturumu yönetebilme becerileri iyiydi" önermesine katılımcıların çok büyük oranda onay verdiği görülmektedir. Bu durum, staj oturumlarının başarılı bir şekilde yönetildiğinin bir göstergesidir.

Programın başarıya ulaşabilmesi için iyi bir organizasyon gereklidir. Programda yaşanan aksaklıklar ya da kapsamının dar tutulması, stajın başarısını gölgeleyebilir. Tablo 8'e göre stajyerler programın iyi organize edildiğini ve kapsamının geniş tutulduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla, "öğrenciler, programın geniş kapsamlı ve iyi organize edildiğini düşünmektedir" hipotezi doğrulanmıştır.

ÇAKÜ BBY Bölümü'ne İlişkin Memnuniyet Düzeyleri

ÇAKÜ BBY Bölümü'nün organizasyona yaklaşımı, öğrencileri yönlendirebilmesi ve koordinasyonu sağlayabilmesi, staj programının başarıya ulaşmasında önemli rol oynamaktadır. Tablo 9'da buna ilişkin veriler yer almaktadır.

Uygulanan staj programı, ÇAKÜ BBY Bölümü, ÜNAK ve TKD ortaklığıyla gerçekleştirilmiştir. ÇAKÜ BBY Bölümü öğrencilerinin katılımcı olduğu bu çalışmada, bölümün staja ilişkin planlama ve yürütme çalışmaları önemlidir. Bu bağlamda katılımcılara yöneltilen "Bölümümüzün sürece ilişkin tutum ve yaklaşımları yerindeydi" önermesine büyük oranda olumlu yanıt alınmıştır. Bölümün staj uygulamasıyla ilgili sorumluluklarında öğrencilerden neredeyse tam puan aldıkları anlaşılmaktadır.

Koordinasyonda bir eksiklik olmaması amacıyla, staj sorumlusuna ulaşılabilirlik, staj sorumlusu tarafından öğrencilerin zamanında yönlendirilmesi, destek vermesi ve yardım etmesi hususları dikkat çekilmesi gereken bir diğer noktadır. Katılımcılara yöneltilen; "Staj sorumlusuna ulaşılabilirlik yeterince iyiydi" ve "Staj sorumlusu, stajyerleri yönlendirme, destek verme ve yardım etmede başarılıydı" önermelerine önemli oranda "evet" ve "kesinlikle evet" yanıtları verilmiştir.

Tablo 9*ÇAKÜ BBY Bölümü İle İlgili Memnuniyet Düzeyi*

	KH		H		K		E		KE		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Bölümümüzün sürece ilişkin tutum ve yaklaşımları yerindeydi.	0	0	0	0	3	2,8	38	35,8	65	61,4	106	100
Staj programında sunulanlar ile bölüm müfredatında anlatılanlar birbirleriyle örtüşüyordu.	0	0	0	0	3	2,8	37	34,9	66	62,3	106	100
Staj sorumlusuna ulaşılabilirlik yeterince iyiydi.	0	0	1	0,9	3	2,8	36	34,0	66	62,3	106	100
Staj sorumlusu, stajyerleri yönlendirme, destek verme ve yardım etmede başarılıydı.	0	0	1	0,9	3	2,8	34	32,1	68	64,2	106	100
Staj süresince staj sorumlusu tarafından destek almada zorluk çekmedim.	1	0,9	4	3,8	3	2,8	38	35,8	60	56,7	106	100
Oturumun ardından yöneltilen, oturumla ilgili sorular yerindeydi.	0	0	3	2,8	12	11,3	38	35,9	53	50,0	106	100
Staj süresince elde ettiğim kazanımlar bölüm müfredatında öğrendiklerimin ötesindeydi.	4	3,8	14	13,2	25	23,6	41	38,6	22	20,8	106	100
Staj süresince bölüm hocalarının da oturumlara katılması kendimi baskı altında hissetmeme neden oldu.	48	45,2	35	33,0	11	10,4	6	5,7	6	5,7	106	100

KH: Kesinlikle hayır, **H:** Hayır, **K:** Kararsızım, **E:** Evet, **KE:** Kesinlikle Evet

Staj, bölüm müfredatının bir parçası olduğu gibi, teorik olarak anlatılanların da tamamlayıcısıdır. Katılımcılara yöneltilen “Staj programında sunulanlar ile bölüm müfredatında anlatılanlar birbirleriyle örtüşüyordu” önermesine büyük oranda olumlu yanıt alınmıştır. Yanı sıra “Staj süresince elde ettiğim kazanımlar bölüm müfredatında öğrendiklerimin ötesindeydi” önermesine ise %59,4 oranında “evet” ve “kesinlikle evet”

yanıtları verilmiştir. Bu durum uygulanan staj programının önemli ölçüde amacıyla uygunluk içerisinde gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.

Staj oturumları boyunca, ÇAKÜ BBY Bölümü öğretim elemanları da zaman zaman oturumlara katılmış ve öğrencilerin motivasyonunu artırmayı amaçlamışlardır. Ancak bu durum öğrenciler üzerinde bir baskı unsuru olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda katılımcılara; “Staj süresince bölüm hocalarının da oturumlara katılması kendimi baskı altında hissetmeme neden oldu” önermesi yöneltilmiştir. Tablo incelendiğinde, stajyerlerin ÇAKÜ BBY Bölümü öğretim elemanlarının oturumlarda olması konusunda herhangi bir endişe yaşamadıkları görülmektedir.

ÇAKÜ BBY Bölümü'nün süreç içerisinde öğrencilerin stajlarını başarıyla tamamlaması için gerekli desteği sağlaması gerekmektedir. Çünkü mesleki derneklerle birlikte gerçekleştirilen bu organizasyonda, stajyerlerle organizasyon arasındaki en güçlü iletişim bağı kurabilecek olan bölümdür. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler, bölümün sürece ilişkin tutum ve davranışlarının yerinde olduğunu ve staj sorumlusunun gerekli desteği sağladığını belirtmişlerdir. Buna dayalı olarak, “öğrenciler, ÇAKÜ BBY Bölümü'nün organizasyonun başarıya ulaşması için gerekenleri yaptığını düşünmektedir” hipotezi doğrulanmıştır.

Konuşmacılara İlişkin Memnuniyet Düzeyleri

Çevrim içi ortamda düzenlenen bu staj organizasyonunun asıl amacı, konuşmacıların stajyerlere deneyimlerini aktarması, alanla ilgili eğitici bilgiler vermesi ve çalıştıkları kurumları tanıtmasıdır. Tablo 10'da katılımcılara konuşmacılarla ilgili birtakım önermeler yöneltilmiştir.

Tablo 10'da, katılımcıların konuşmacılara ilişkin değerlendirmelerine yer verilmiştir. Buna göre, konuşmacıların kendilerinden beklentileri yerine getirdiği, anlatılan konulara hâkim olduğu ve iletişim becerilerinin iyi olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, konuşmacıların kendi konularında başarılı olduklarını ve öğretilerini aktarabildiklerini göstermektedir. Aynı zamanda da staj uygulamasına ait konuların aktarılmasında kişi (uzman) seçimindeki isabete de işaret etmektedir.

Oturumlar için hazırlanan sunumlar ve stajyerler tarafından yöneltilen konuyla ilgili sorulara verilen cevaplar, stajın başarısı için önemli faktörlerdir. Katılımcılar konuşmacılar tarafından gösterilen sunumları tatmin edici bulduğu gibi, yöneltilen sorulara verilen cevapları da yeterli bulmuştur.

Tablo 10*Konuşmacılarla İlgili Memnuniyet Düzeyi*

	KH		H		K		E		KE		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Konuşmacılar, kendilerinden beklentileri yerine getirdi.	0	0	1	0,9	8	7,6	55	51,9	42	39,6	106	100
Konuşmacılar tarafından gösterilen sunumlar tatmin ediciydi.	0	0	1	0,9	9	8,5	58	54,7	38	35,9	106	100
Konuşmacıların stajyerlere yönelik tutum ve davranışları iyiydi.	0	0	0	0	2	1,9	48	45,3	56	52,8	106	100
Oturuşların ardından yöneltilen sorulara konuşmacılar tarafından verilen cevaplar yeterliydi.	0	0	2	1,9	6	5,7	48	45,3	50	47,1	106	100
Konuşmacıların sözlü iletişim becerileri iyiydi.	0	0	1	0,9	8	7,6	47	44,4	50	47,1	106	100
Konuşmacılar anlattıkları konulara hâkimdi.	0	0	0	0	6	5,7	45	42,4	55	51,9	106	100
Konuşmacıların kurumlarını yerinde görme imkânım olmasa da anlatılanlardan ve görsellerden yola çıkarak kurumları, idari yapıyı ve iş akışlarını gözümde canlandırabildim.	1	0,9	2	1,9	8	7,6	58	54,7	37	34,9	106	100
Programın ardından çevrim içi stajın, yüz yüze yapılan stajdan daha yararlı olduğu kanaatine vardım.	17	16,0	16	15,1	40	37,7	22	20,8	11	10,4	106	100

KH: Kesinlikle hayır, **H:** Hayır, **K:** Kararsızım, **E:** Evet, **KE:** Kesinlikle Evet

Katılımcılar; "Konuşmacıların kurumlarını yerinde görme imkânım olmasa da anlatılanlardan ve görsellerden yola çıkarak kurumları, idari yapıyı ve iş akışlarını gözümde canlandırabildim" önermesine önemli oranda olumlu yanıt vermişlerdir. Bu durum, konuşmacıların kendi kurumlarını tanıtmadaki başarısını göstermektedir.

Son olarak Tablo 10'da katılımcılara "Programın ardından çevrim içi stajın, yüz yüze yapılan stajdan daha yararlı olduğu kanaatine vardım" önermesi sunulmuştur. Tablo incelendiğinde %37,7 oranla katılımcıların kararsız kaldıkları, %31,1 oranında olumsuz ve %31,2 oranında ise olumlu yanıt verdikleri görülmektedir. Geleneksel olarak gerçekleştirilen stajda yerinde görme, deneyimleme ve uygulama gibi önemli avantajların olması, çevrim içi staj uygulamasında ise maliyetin az olması, mekândan bağımsızlık, çok çeşitli kurum ve uygulamaları görme gibi faktörler göz önünde bulundurulduğunda bu dağılım olağan karşılanabilir.

Organizasyonun başarısı konuşmacıların sunum becerileri, tecrübe ve bilgi birikimleriyle doğrudan ilgilidir. Araştırma bulguları konuşmacıların kendilerinden beklentileri karşıladıklarını, konularına hâkim olduklarını ve tecrübelerini sorunsuz bir şekilde aktarabildiklerini açıkça göstermektedir. Bundan dolayı, "öğrenciler, organizasyona katılan konuşmacıların beklentilerini yerine getirdiğini düşünmektedir" hipotezi doğrulanmıştır.

Organizasyondan Elde Edilen Kazanımlar

Gerçekleştirilen çevrim içi staj organizasyonunun değerlendirilmesinde, stajyerlerin görüşleri önemlidir. Tablo 11'de katılımcıların gerçekleştirilmiş olan çevrim içi staj programının genel olarak değerlendirilmesine yönelik oluşturulmuş ifadelere ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 11'e göre katılımcılar yüksek oranda staj programından elde edilen kazanımları çok değerli bulmuşlardır. Bununla birlikte staj programından öğrenilenlerin, mesleki bilgi eksikliğini giderdiğini ifade eden katılımcılar, programın sonunda çok çeşitli bilgi merkezleri hakkında bilgi sahibi olduklarını beyan etmişlerdir.

Yüz yüze staj uygulamalarının önemli çıktılarından birinin de çevre oluşturmak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, çevrim içi stajın başarıya ulaşması için stajyerlerin alanında uzman, farklı isimlerle tanışmasının sağlanması önemli bir unsurdur. Katılımcılara yöneltilen; "Çevrim içi staj ile birlikte farklı uzmanlarla tanışmam benim yararına oldu" önermesine çok büyük oranda olumlu yanıt alınmıştır. Bununla birlikte katılımcılar çevrim içi staj ile birlikte mesleğe duyulan ilgi düzeyinin arttığını beyan etmişlerdir. Farklı bilgi merkezlerinden ve alanında uzman birçok isim tarafından verilen eğitimlerin, öğrencileri mesleğe daha çok bağladığı düşünülmektedir.

Tablo 11*Katılımcıların Staj Hakkındaki Görüşleri*

	KH		H		K		E		KE		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Staj programından elde edilen kazanımlar çok değerliydi.	0	0	1	0,9	3	2,8	49	46,3	53	50,0	106	100
Staj programından öğrendiklerim, mesleki bilgi eksikliğimi giderdi.	0	0	3	2,8	12	11,3	53	50,0	38	35,9	106	100
Programın sonunda çok çeşitli bilgi merkezleri hakkında bilgi sahibi oldum.	0	0	0	0	4	3,8	50	47,1	52	49,1	106	100
Konuşmacılara mikrofonla konuşarak soru sormaktan çekindim.	7	6,6	43	40,6	17	16,0	31	29,3	8	7,5	106	100
Konuşmacılara chat alanından yazarak soru sormak daha kolaydı.	0	0	5	4,7	7	6,6	56	52,9	38	35,8	106	100
Staj oturumlarının ardından anlatılanları tekrar ettim (notlar aldım).	0	0	6	5,7	10	9,4	54	50,9	36	34,0	106	100
Çevrim içi staj ile birlikte farklı uzmanlarla tanışmam benim yararına oldu.	0	0	1	0,9	2	1,9	43	40,6	60	56,6	106	100
Çevrim içi staj ile birlikte mesleğime duyduğum ilgi düzeyim arttı.	0	0	3	2,8	4	3,8	38	35,9	61	57,5	106	100

Tablo 11 devam

Program, ileride çalışmak istediğim kurumu belirlememe yardımcı oldu.	0	0	4	3,8	9	8,5	44	41,5	49	46,2	106	100
Program, bazı alanlardaki eksiklikleri görmemi sağladı.	0	0	3	2,8	2	1,9	51	48,2	50	47,1	106	100
Tekrar gerçekleştirilecek bir çevrim içi staj programına katılmaktan mutlu olurum.	1	0,9	0	0	16	15,1	47	44,4	42	39,6	106	100
Tekrar gerçekleştirilecek bir çevrim içi staj programının bana yeni pek çok şey kazandıracağını düşünüyorum	1	0,9	1	0,9	13	12,3	51	48,2	40	37,7	106	100
Yüz yüze staj yapmaktansa çevrim içi staj programına katılmayı tercih ederim.	23	21,7	24	22,6	35	33,0	13	12,3	11	10,4	106	100
Programın mesleki derneklerle ortaklaşa düzenlenmesinin, organizasyonu daha kaliteli kıldığına inanıyorum.	0	0	1	0,9	2	1,9	36	34,0	67	63,2	106	100

KH: Kesinlikle hayır, **H:** Hayır, **K:** Kararsızım, **E:** Evet, **KE:** Kesinlikle Evet

Öğrencilerin gelecekte bir kurumda çalışmaya ya da çalışmamaya karar verdikleri önemli tecrübelerden birisi de stajdır. Diğer bir ifade ile staj, öğrencilerin gelecekte çalışmak istedikleri alana ve kurumlara karar verdiği bir aşamadır. Bundan dolayı katılımcılara yöneltilen; "Program, ileride çalışmak istediğim kurumu belirlememe yardımcı oldu" önermesine önemli ölçüde olumlu geri bildirimde bulunduğu görülmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, gerçekleştirilen staj programıyla birlikte mesleğe dair bazı alanlardaki eksikliklerinin farkına vardıklarını ifade etmişlerdir. Bu farkındalık, öğrencilerin eksik yönlerini zaman içerisinde tamamlayabilmelerini sağlamak adına önemli bir kazanımdır.

Çevrim içi stajın öğrenciler tarafından değerlendirilmesi noktasında sorulması gereken bir diğer soru da şüphesiz, tekrar gerçekleştirilecek bir programda katılımcı olma isteklerinin ölçülmesidir. Bundan dolayı katılımcılara; "Tekrar gerçekleştirilecek bir çevrim içi staj programına katılmaktan mutlu olurum" ve "Tekrar gerçekleştirilecek bir çevrim içi staj programının bana yeni pek çok şey kazandıracığını düşünüyorum" önermeleri sunulmuştur. Bu önermelere katılımcılar yüksek oranda olumlu yanıt vermiştir. Dolayısıyla gerçekleştirilecek benzer uygulamaların stajyerler tarafından memnuniyetle karşılanacağı düşünülebilir.

Öğrenciler nezdinde yüz yüze ve çevrim içi staj uygulamalarının karşılaştırılması amacıyla; "Yüz yüze staj yapmaktansa çevrim içi staj programına katılmayı tercih ederim" önermesi yöneltilmiştir. Buna göre öğrencilerin yarıya yakınının (%44,3) "hayır" ve "kesinlikle hayır" yanıtı verdiği görülmektedir. Bunu %33,0 ile kararsızlar takip etmektedir. Çevrim içi stajı tercih edenlerin oranı ise %22,7'dir. Bu durum, olumlu tüm düşüncelere rağmen çevrim içi staj uygulamasının yüz yüze uygulamaya alternatif olmayacağını ortaya koymaktadır.

Son olarak katılımcılara; "Programın mesleki derneklerle ortaklaşa düzenlenmesinin, organizasyonu daha kaliteli kıldığına inanıyorum" önermesi yöneltilmiştir. Buna göre katılımcılar, çok yüksek oranda bu önermeye olumlu bakmaktadır. Bundan dolayı benzer uygulamaların paydaşlarla ortaklaşa düzenlenmesinin organizasyonu daha değerli kılacağı düşünülmektedir.

Organizasyonun verimli sonuçlar verip vermediğinin anlaşılması, düzenlenecek olan benzer organizasyonlar için önemli ipuçları sağlayacaktır. Buradan hareketle "Öğrenciler, organizasyondan değerli kazanımlar elde ettiklerini düşünmektedir" hipotezi Tablo 11'de analiz edilmiş ve doğrulanmıştır.

Sivil toplum kuruluşları, akademik birimler ve bu alanda faaliyet gösteren diğer bilgi merkezleri ve çalışanlarıyla ortaklaşa faaliyetler yürütülmesi gerekliliği alanyazında sürekli olarak ifade edilmektedir. Bu paydaşların tamamının ortak bir iş sürecinde bulunduğu bu organizasyonun sonuçlarının izlenmesi, alanyazındaki tartışmaların somut olarak değerlendirilmesinin yapılabilmesi bakımından önem taşımaktadır. "Öğrenciler, programın mesleki derneklerle ortaklaşa düzenlenmesinin organizasyonu daha kaliteli kıldığını düşünmektedir." Hipotezi Tablo 11'de analiz edilmiş, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından onay görmüştür.

Tartışma

Koronavirüs, 2020 yılı Mart ayından itibaren ülkemizde faaliyet gösteren tüm sektörlerdeki özel ve tüzel kurumların faaliyetlerini etkilemiştir. Sınıf başına düşen öğrenci sayısının kalabalık olması, çoğu öğrencinin barındığı yer olan öğrenci yurtlarındaki oda başına düşen öğrenci sayısının ve ortak kullanım alanlarının fazla olması, gençlerin sosyalleşme isteğinden kaynaklanan toplantıların önüne geçilmesinde yaşanan güçlükler ve çoğu öğrencinin üniversitelere gidebilmesi için şehir değiştirmesi gerektiğinden virüsün takibinin zorlaşması gibi unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, durumdan en çok etkilenen alanlardan biri de yükseköğretimdir. Bu durum üniversiteleri uzaktan eğitime yönlendirmiştir (Durak, Çankaya ve İzmirli, 2020, ss. 790-791; Şen ve Kızılcıoğlu, 2020, s. 240).

Literatüre bakıldığında Covid-19 ile birlikte uzaktan eğitimle ilgili çalışmaların daha da arttığı görülmektedir. Uzaktan verilen eğitimin değerlendirilmesi amacı güden bu tür çalışmaların sonuçları, uzaktan eğitimin yüz yüze eğitime göre bazı yararlı yönlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Zamana ve mekâna bağlı olmadan öğrenebilme, ders materyallerinin tekrar izlenebilmesi, eğitim maliyetinin azalması ve virüsün bulaş riskinin azalması gibi avantajlar uzaktan eğitimin öne çıkan olumlu yönleri olarak gösterilebilir (Özdoğan ve Berkant, 2020, s. 36).

Hâlihazırda birçok üniversitenin uzaktan eğitim altyapısının olduğu bilinmektedir. Bu durum yükseköğretim kurumlarında uzaktan eğitime geçişi hızlandıran önemli bir unsurdur. Fakat genellikle teorik dersler için tasarlanan uzaktan eğitim, uygulamalı ders ve aktiviteler için yetersiz kalmıştır. Buna rağmen öğrencilerin ve etkileşimde bulunduğu çevrenin sağlığı açısından, YÖK tarafından hem teorik hem de uygulamalı derslerin uzaktan yapılması kararı alınmıştır (Dikmen ve Bahçeci, 2020, s. 83).

Staj uygulaması, öğrencilerin derslerde öğrendiklerini yerinde görerek tahkim etmesi bakımından eğitim-öğretimin ayrılmaz bir parçasıdır (Demir, 2015, s. 77). Dolayısıyla 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde öğrencilerin yüz yüze staj imkânı bulamaması, yükseköğretim kurumlarındaki bölüm ve programların staj uygulaması için farklı alternatiflere yönelmesini tetiklemiştir.

Staj uygulamalarının temelinde her ne kadar “yerinde görme”, “yaparken öğrenme” ve “deneyim kazanma” gibi amaçlar olsa da pandemi sürecinde kurumların stajyer kabul etmek istememeleri ve bulaş riskini azaltmaya yönelik çabalar göz önüne alındığında başvuru alan çevrim içi staj organizasyonunun öğrencilerin stajdan elde edebilecekleri kazanımların tamamından mahrum kalmaması adına yerinde bir uygulama olduğu ifade edilebilir. Bundan dolayı “Öğrenciler, organizasyondan değerli kazanımlar elde ettiklerini düşünmektedir” hipotezinin doğrulanması amacıyla öğrencilerden toplanan veriler çalışmanın Bulgular başlığı altında yer alan Tablo 11’de gösterilmektedir. Buna göre stajyerlerin büyük çoğunluğu, değerli kazanımlar elde ettiklerini, pek çok

mesleki bilgi eksikliğinin giderildiğini ve çok çeşitli bilgi merkezleri hakkında bilgi sahibi olduklarını beyan etmişlerdir. Hem mesleki bilgi açığını giderdiklerini hem de çok çeşitli bilgi merkezleri hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade eden stajyerler, bu uygulamayla birlikte mesleğe duyulan ilgi düzeylerinin arttığını söylemektedir. Alanında uzman pek çok bilgi bilim alanı mensubuyla tanışma fırsatı bulan stajyerler, gelecekte gerçekleştirilecek benzer uygulamalara katılmaktan mutlu olacaklarını dile getirmektedir. Bu durum gerçekleştirilen uygulamanın öğrenciler için önemli kazanımları olduğunu yansıtmakla birlikte organizasyonun başarısını da ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, gelecekte gerçekleştirilebilecek benzer organizasyonların uygulanabilirliğini ve verimli bir süreç yönetimini ortaya koyma adına nelere dikkat edilmesi gerektiğinin tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır.

Covid-19 pandemisinin yükseköğretim kurumlarını uzaktan eğitime zorlaması özellikle uygulamalı dersler için birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Altuntaş Yılmaz (2020, s. 19), uzaktan eğitimin uygulamalı dersler göz önünde tutularak geliştirilmesinin ya da alternatif yollar bulunmasının önemine değinmektedir. ÇAKÜ BBY Bölümü'nde uygulamalı bir ders olan staj için başvuru alan alternatif yöntem olan organizasyondaki sorunların saptanması ve sürecin iyileştirilmesi için yapılan değerlendirmeler daha sonra gerçekleştirilecek benzer uygulamaların daha nitelikli hale gelmesi açısından önem arz etmektedir. Çünkü benzer uygulamaların niteliğinin artırılabilmesi, somut ve güvenilir verilere dayanarak kalite ve verimlilik anlayışını esas alan süreç analizi ile doğrudan ilgilidir (Akbayrak, 2005, s. vi.). Dolayısıyla çalışmaya konu olan sürecin değerlendirilebilmesi amacıyla "Öğrenciler, programın geniş kapsamlı ve iyi organize edildiğini düşünmektedir" hipotezi bu çalışmanın bulgular başlığı altında bulunan Tablo 8'de sınanmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin organizasyon ve staj oturumlarına ilişkin memnuniyet düzeyleri hakkında elde edilen veriler değerlendirildiğinde, büyük çoğunluğun programı geniş kapsamlı ve iyi organize edilmiş bulunduğu görülmektedir. Öğrencilerden alınan geribildirimlerin değerlendirilmesi sayesinde, çevrim içi ortamda uzaktan eğitim modeliyle gerçekleştirilen bu organizasyondan beklentilerin tespit edilmesi, benzer uygulamaların geliştirilmesine yol göstermesi ve sürece kolay adaptasyonun sağlanması bakımından önem taşımaktadır (Keskin ve Özer Kaya, 2020, s. 66).

Staj sürecinin kalitesi girdi, süreç ve çıktı kalitesinin bütününden oluşmaktadır. Stajyer, öğretim elemanı, staj yapılan yerdeki sorumlu kişi, fiziki imkânlar ve mevcut donanımlar girdiyi; staj uygulaması, planlama, kullanılan teknik ve araçlar, süreci; staj uygulaması sonucunda stajyerlerde gözlemlenen değişim, tutum ve davranışlar ise çıktıyı ifade etmektedir (Doğan, 2019, s. 20). Dolayısıyla gerçekleştirilen çevrim içi staj programında ÇAKÜ BBY Bölümü staj sorumlusu, öğretim elemanları, bölümün sahip olduğu olanaklar gibi unsurlar süreç için girdiyi oluşturmaktadır. Hem organizasyonun ortaya çıkmasında hem de sürecin yönetiminde önemli rol oynayan ÇAKÜ BBY Bölümü, öğrenciler ile organizasyon arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Organizasyondan elde edilebilecek maksimum verimliliğin hedeflendiği organizasyonda, stajyerlerin

yönlendirilmesi, bilgilendirilmesi ve edinilen bilgilerin pekiştirilmesi amacıyla bölüm, süreci düzgün bir şekilde koordine etme yükümlülüğü taşımaktadır. Buradan hareketle oluşturulan “Öğrenciler, ÇAKÜ BBY Bölümü’nün organizasyonun başarıya ulaşması için gerekenleri yaptığını düşünmektedir” hipotezi, öğrencilerden elde edilen veriler ışığında Bulgular başlığı altındaki Tablo 9’da sınanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, stajyerlerin büyük çoğunluğunun ÇAKÜ BBY Bölümü’nün organizasyona yaklaşımından memnun kaldıkları ve staj sorumlusu öğretim elemanının öğrenciler ile organizasyon arasındaki koordinasyonun yerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum sürecin başarısında önemli rol oynamakla birlikte, gelecekte gerçekleştirilecek benzer uygulamalar için bölümün deneyim kazanmasına da fırsat oluşturmaktadır.

Öğrencilerin eğitim ortamına etkin bir şekilde katılması, eğitimcinin ortamda olumlu bir hava yaratmasına ve öğrenciler ile etkin iletişim kurmasına bağlıdır (Şara ve Güney, 2015, s. 195). Dolayısıyla öğrencilerin eğitim sürecinde verilenleri benimseyebilmesi eğitimciyle doğrudan ilgilidir. Çubukçu ve Girmen (2008, s. 126) eğitim ortamının yönetilmesine dair boyutları şu şekilde açıklamaktadır:

- Alan hâkimiyeti: Eğitimcinin aktaracağı konudaki alan bilgisine sahip olması ve öğrencinin anlayabileceği şekilde etkinlikler düzenleyerek bu bilgiyi paylaşabilmesi.
- Amaçlı davranış: Eğitimcinin konuyu dağıtmadan dersin amacı doğrultusunda öğretim hedeflerini gerçekleştirebilmesi.
- Sınıf içi liderlik: Eğitimcinin, eğitim ortamı içerisinde olumlu bir iklim oluşturabilmesi ve ortaya çıkabilecek potansiyel sorunların önüne geçebilmesi,
- Planlama: Eğitimci tarafından, gerçekleştirilecek programa uygun bir planlama yapılması ve bu doğrultuda hangi kavram ve becerilerin kazandırılması gerektiğinin belirlenmesi.
- İletişim: Öğrencilerin derse etkin bir şekilde katılımının sağlanması amacıyla eğitimcinin öğrenciler ile kurduğu etkileşim.
- Davranış yönetimi: Öğrencilerin istenmeyen davranışlarının önüne geçilmesi,
- Etkinlik yönetimi: Öğretim programının amacına ulaşabilmesi için öğrencilerin ilgileri ve gereksinimleri doğrultusunda yapılacak etkinliklerin belirlenmesi.
- Zaman yönetimi: Ders sürelerinin iyi planlanması ve derste aktarılacak bilgi yoğunluğunun önceden belirlenmesi etkili bir öğrenme sürecinin gerçekleştirilmesinde büyük önem taşımaktadır.
- Değerlendirme: Öğrenim sürecinin çıktılarını değerlendirmek verimliliğin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Anlaşılabileceği üzere eğitim sürecinin etkin olarak gerçekleşmesinde eğitimciler önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmaya konu olan çevrim içi staj uygulamasının başarısını etkileyen bir değer faktör şüphesiz konuşmacılar (eğitmenler) tarafından verilen eğitimin niteliğidir. Sahip oldukları bilgi birikimi, görsel-işitsel sunum becerileri, hitap şekilleri, konuya hâkimiyeti, staj oturumlarını yönetebilme becerileri, zaman yönetimi, davranış yönetimi ve eğitim süreci içerisinde gerçekleştirdiği etkinlikler stajyerlerin öğretileri kavrayabilmeleriyle yakından ilgilidir. Çalışmanın amacına paralel olarak "Öğrenciler, organizasyona katılan konuşmacıların beklentilerini yerine getirdiğini düşünmektedir" hipotezinin doğrulanması amacıyla öğrencilerden toplanan veriler çalışmanın Bulgular başlığı altında yer alan Tablo 10'da gösterilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre stajyerlerin staj oturumları için seçilen konuşmacılardan memnun kaldıkları, konuşmacıların sunumlarının ve iletişim becerilerinin iyi olduğu ve anlatılan konulara hâkim olduğu görüşüne varılmıştır. Çok sayıda ve alanında uzman kişilerce verilen eğitimler, stajyerlerin mesleki bilgi ve ilgi düzeylerinin artmasına yardımcı olmanın yanı sıra bilgi bilimi alanında gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin farkındalıklarını da artırdığı söylenebilir.

Sivil toplum kuruluşları, bireylerin gönüllü olarak katılımına açık, hoşgörü ve dayanışma ruhu içerisinde amaçlarını gerçekleştirebilmek için plan yapan, iletişim kuran ve faaliyetlerini kendileri denetleyen örgütlerdir (Bıçakçı, 2021, s. 296). Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları amaçlarını gerçekleştirebilmek amacıyla benzer düşüncedeki insanları bir araya toplayarak, belirli alanlarda toplum yararına hizmetler üretirler. Bu alanlardan biri de eğitimdir. Son 30 yılda sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanında daha etkin olduğu ve çalışmalarını artırdığı görülmektedir (Arıcan, 2020, s. 296). Eğitimde fırsat eşitsizliği ve eğitimin bir hak olduğuna yönelik söylemler halen sıkça duyulmaktadır. Toplumsal duyarlılık ve sosyal sorumluluk sloganlarıyla faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları (Değirmencioğlu, 2008, s. 57), dünyanın içinde bulunduğu salgın sürecinde de bireylerin eğitim ihtiyacının giderilmesinde önemli roller üstlenmelidir. Bu çalışmaya konu olan çevrim içi staj organizasyonunda da önemli rol oynayan ve ülkemizde bilgi, kütüphane ve arşiv temalı faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, pandemi döneminde öğrencilerin eğitimlerinden mahrum kalmaması adına, akademik birimler ve meslek mensuplarıyla iş birliği içerisinde çeşitli organizasyonlar gerçekleştirmiştir. ÜNAK ve TKD gibi Türkiye'de bilgi bilimi alanında etkin ve yetkin iki sivil toplum kuruluşuyla ortaklaşa yürütülen bu sürecin, ÇAKÜ BBY Bölümü staj uygulamasının hedefine ulaşmasına ve sorunların en aza indirilmesine önemli katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Buradan hareketle "Öğrenciler, programın mesleki derneklerle ortaklaşa düzenlenmesinin organizasyonu daha kaliteli kıldığını düşünmektedir" hipotezi Bulgular başlığı altındaki 11. Tablo'da analiz edilmiştir. Buna göre öğrenciler, mesleki derneklerle iş birliği içerisinde düzenlenen bu programın, organizasyonu daha nitelikli hale getirdiğini düşünmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, ÇAKÜ BBY Bölümü'nün ÜNAK ve TKD iş birliği ile gerçekleştirdiği çevrim içi staj uygulaması değerlendirilmiştir. İçinde bulunulan pandemi döneminin oluşturduğu zorunlulukla yüz yüze staj uygulamasının bir alternatifi olarak düşünülerek hayata geçirilen, ÇAKÜ BBY Bölümü çevrim içi staj programıyla amaçlanan öğrencilerin mesleki bilgi düzeylerinin artırılması ve farklı bilgi merkezi türlerini tanimasıdır. Alanında uzman kişilerin sunumlarıyla desteklenen bu programın çıktılarının ölçülmesi, yapılacak benzer uygulamalara örnek teşkil edecektir. Pandemi sürecindeki tehdidin fırsata dönüştürülmesi anlamında öncü olabilecek bir uygulama olan çevrim içi staj programı, katılımcı öğrenciler üzerinde uygulanan anket çalışmasının sonuçlarına göre, planlama, yürütme ve amaçları gerçekleştirme adına hedefine ulaşmıştır.

Covid-19 pandemisi tüm alanlarda etkisini göstermiş ve hizmetlerin elektronik ortama taşınmasını tetiklemiştir. Her ne kadar aşının etkisiyle salgının etkisinin azalması geleneksel uygulamalara geri dönüşün önünü açmış olsa da, elektronik ortamda verilen hizmet sayısının ve çeşitliliğinin arttığı ortadadır. Bu durum, normalleşme süreci içerisinde diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da hem geleneksel hem de elektronik uygulamalardan oluşan karma bir sistemi beraberinde getirmiştir. Günümüzde yükseköğretim kurumlarının eğitim uygulamalarının hem yüz yüze hem de uzaktan yürütülmesi bunun somut bir örneğidir. Ancak yükseköğretim kurumlarında akademik birimlerin özellikle uygulamalı derslerini yüz yüze planlamaları istenmiştir. Dolayısıyla her ne kadar uygulamalı bir ders olan stajın da geleneksel yollarla devam edeceği düşünülse de, pandemi sürecinde alternatif bir uygulama olarak ortaya çıkan çevrim içi staj programlarının önemli kazanımları olduğu göz önüne alındığında, bu tür uygulamaların devam edeceği düşünülmektedir.

Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre içinde bulunulan pandemi döneminde yüz yüze staj uygulamasının bir alternatifi olarak düşünülerek hayata geçirilen çevrim içi staj programından istenilen verimin elde edildiği söylenebilir. Bu doğrultuda konuyla ilgili olarak yapılacak hem teorik hem de pratik benzer çalışmalara ilişkin öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Araştırma sonuçlarına göre çevrim içi staj programındaki katılımcıların önemli bir kısmının köy ve kasabalarda yaşadığı görülmektedir. Köy ve kasabada yaşayan katılımcıların ise çoğunluğunun sabit internet bağlantısına sahip olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bunların çevrim içi ortamda düzenlenecek bir organizasyona katılabilmesi için sabit internet bağlantısı dışında (mobil internet, internet kafe vb.) farklı yollara başvurması gerekmektedir. Bununla birlikte stajyerler, staj oturumlarını takip etmede "internet kotasının yetersizliği", "internet bağlantısının olmaması" ve "internet bağlantı hızının yavaşlığı" gibi sorunlar belirtmiştir. Bahsi

geçen sebeplerden dolayı organizasyonun tasarımında bu durumlar göz önünde bulundurulmalı, oturum süreleri kısa tutulmalı ve az veri aktarımıyla en çok verim alınacağı yazılımlar seçilmelidir.

2. Araştırma bulguları, stajyerlerin düzenlenen organizasyonu büyük oranda “ilgi çekici” ve “eğlenceli” bulunduğunu göstermektedir. Bu durum staj oturumlarına katılımın yüksek olmasıyla paralellik göstermekle birlikte düzenlenecek benzer organizasyonlara katılma isteğini de artırabilir. Dolayısıyla stajyerlerin ilgisini çekecek konuların, güzel örneklerle süslenerek katılımcıyı içerisine çeken bir atmosferde gerçekleşmesi benzer organizasyonlara duyulan ilgi düzeyini yükseltebilir.
3. Bulgular, programın iyi organize edildiği yönündedir. Staj oturumlarının düzenlenebilmesi için gerekli olan teknik altyapının yeterli olduğunu ifade eden kullanıcılar, organizasyon için kullanılan yazılımın beklentiyi karşıladığını belirtmektedir. Çevrim içi ortamda gerçekleştirilecek bu tür uygulamaların iyi planlanması ve teknik aksaklıklara karşı alternatiflerin önceden üretilmesi, yaşanabilecek aksaklıkların çabucak giderilmesi hususunda önem arz etmektedir. Düzenlenecek benzer uygulamaların planlanmasında bu hususlara dikkat edilmesiyle, organizasyon kalitesinin artacağı düşünülmektedir.
4. Bulgular, katılımcıların staj oturumlarını yöneten moderatörlerin oturumları yönetebilme becerilerinin iyi olduğunu belirtmektedir. Oturum içerisindeki soru, sorun ve görüşlerin doğru zamanda doğru bir şekilde değerlendirilerek muhababına aktarılması organizasyon başarısını yükseltebilir.
5. Bulgulara göre katılımcılar, organizasyon ile stajyerler arasındaki koordineyi sağlayan staj koordinatörünü ve diğer bölüm öğretim elemanlarının organizasyona yaklaşımlarını yerinde bulmuştur. Staj oturumlarının öğrencilere zamanında bildirilmesi, organizasyonla ilgili gerekli desteğin ve yardımın sağlanması süreç yönetiminin kalitesini artırabilir.
6. Organizasyonlarda yer alacak konuşmacıların sunum tekniklerinin yanı sıra deneyim ve bilgi birikimleri de önemlidir. Bulgular, konuşmacıların kullandıkları sunum ve tekniklerin iyi olduğunu, sözlü iletişim becerilerinin kuvvetli olduğunu ve konuşmacıların anlattıkları konulara hâkim olduğunu göstermektedir. Yöneltilen sorulara doğru ve anlaşılır yanıtların verilmesi, katılımcıları tatmin edeceği gibi organizasyonun başarısını da olumlu yönde etkileyebilir. Dolayısıyla organizasyon için seçilecek konuşmacıların deneyim sahibi ve bildiklerini aktarma becerisi yüksek kişilerden seçilmesi derslerden alınan verimi artırabilir.
7. Araştırma bulguları, katılımcıların gerçekleştirilen organizasyondan büyük ölçüde verim aldığını, mesleki bilgi eksikliğini gidermeye yardımcı olduğunu, pek çok türden bilgi merkezini tanıma fırsatı bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte

tekrar gerçekleştirilecek benzer uygulamalarda yer alma isteği yüksektir. Dolayısıyla buna benzer uygulamaların gerçekleştirilebileceği ve buna gereksinim olduğu söylenebilir. Ayrıca bilgi merkezlerinde verilen hizmetlere ilişkin eğitimler çevrim içi ortamda verilmeye başlanabilir. Uygulamada çalışan bilgi profesyonelleri ile deneyim kazanmak isteyen öğrenci, mezun, meraklı vb. kişileri bir araya getirecek bu tür uygulamalar sayesinde, kişiler bilgi eksikliklerini giderebilirler. Bu tür platformlar, bilgi profesyonellerinin mesleğe bakış açısını olumlu yönde etkileyeceği gibi güncel tartışmalar sayesinde kaliteli meslek elemanlarının yetişmesinin de önünü açabilir.

8. Çevrim içi ortamda gerçekleşen bu uygulama staj konusunda birçok yeniliği beraberinde getirmiştir. Bu yeniliklerin başında şüphesiz zaman ve mekândan bağımsızlık ve maliyetin azalması gelmektedir. Araştırma bulgularına göre “Yüz yüze staj yapmaktansa çevrim içi staj programına katılmayı tercih ederim” diyen kullanıcılar azımsanamayacak orandadır. Katılımcıların neredeyse 1/4’ini ifade eden bu oran, bölümlerin staj uygulamalarında farklı yollara ve alternatiflere başvurmasını düşündürülebilir.

Çıkar Çatışması

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlık Katkısı

Çalışmanın yazarlarının araştırma sürecine katkıları eşittir.

Etik Kurul Kararları ve İzinler

Araştırma verilerinin toplanabilmesi için Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurul’undan onay alınmıştır.

Kaynakça

- Al, U. ve Madran, O. (2004). Web tabanlı uzaktan eğitim sistemleri: Sahip olması gereken özellikler ve standartlar. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 259-271. <https://doi.org/10.15612/BD.2004.491>
- Altuntaş Yılmaz, N. (2020). Yükseköğretim kurumlarında Covid-19 pandemisi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim durumu hakkında öğrencilerin tutumlarının araştırılması: fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümü örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(1), 15-20. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1188630>
- Akarsu, B. Ve Akarsu, B. (2019). *Bilimsel araştırma tasarımı: Nicel, Nitel ve Karma Araştırma Yaklaşımları*. Cinius Yayınları. https://www.researchgate.net/publication/333372639_Bilimsel_Arastirma_Tasarimi_Nicel_Nitel_ve_Karma_Arastirma_Yaklasimlari
- Akay, B., Uslu, A. ve Sancar, M. F. (2018). Turizm eğitimi alan öğrencilerin staj döneminde yaşadıkları sorunlar: Lisans ve ortaöğretim turizm öğrencileri örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 212-236. <https://doi.org/10.26466/opus.358194>

- Akbayrak, E. H. (2005). *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi'nde hizmet kalitesi ölçümü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi. http://eprints.rclis.org/9623/1/Orta_Dogu_Teknik_Universitesi_Kutuphanesi%27nde_Hizmet_Kalitesi_Olcumu-Emre_Hasan_Akbayrak.pdf
- Alimoğlu, O. ve Erol, C. I. (2020). Covid-19 Pandemisi sırasında genel cerrahi uygulamalarına yaklaşım [Özel sayı]. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25, 102-110. <https://doi.org/10.21673/anoloklin.719805>
- Arcan, S. (2020). Sivil toplum kuruluşları bağlamında imam hatip liseleri: Güncel tartışmalar ve öneriler. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 6(11), 295-322. <https://doi.org/10.47502/mizan.823346>
- Barr, B. A. ve Miller, S. F. (2013). Higher education: The online teaching and learning experience. *Online Teaching and Learning*. <https://eric.ed.gov/?id=ED543912>
- Bıçakçı, A. B. (2021). Halkla ilişkiler lisans eğitiminde sivil toplum kuruluşları ile iş birliği. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (37), 293-309. <https://doi.org/10.17829/turcom.862146>
- Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. (2019). *Staj uygulama esasları*. Çankırı Karatekin Üniversitesi. <https://bilgibelge.karatekin.edu.tr/formlar-4452-sayfasi.karatekin>
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 85-124. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/403827>
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142. <https://dergipark.org.tr/en/pub/auad/issue/56247/773769>
- Can, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1179832>
- Çubukçu, Z. ve Girmen, P. (2008). Öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerine ilişkin görüşleri. *Bilig*, (44), 123-142. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/25368/267752>
- Değirmencioğlu, S. M. (2008). Türkiye'de yüksek öğretim mezunları ve eğitimde fırsat eşitliği. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(3), 47-66. https://www.researchgate.net/profile/Serdar-Degirmencioglu/publication/232181483_Turkiye'de_Yuksele_Ogretim_Mezunlari_ve_Egitimde_Firsat_Esitligi/links/09e415078562bd94a0000000/Tuerkiyede-Yuksele-Oegretim-Mezunlari-ve-Egitimde-Firsat-Esitligi.pdf
- Demir, M. ve Demir, Ş. Ş. (2014). Turizm işletmelerinde yöneticilerin mesleki staj ve stajyerleri değerlendirmesi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6), 18-33. http://www.marmarasosyaldergi.org/makale/sayi6_aral%C4%B1k_2014_2.pdf
- Demir, B. (2015). Meslek yükseköğretiminde verilen muhasebe eğitiminde stajın önemi, sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 76-80. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/10.berna_demir.pdf
- Dikmen, S. ve Bahçeci, F. (2020). Covid-19 Pandemisi sürecinde yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitime yönelik stratejileri: Fırat Üniversitesi örneği. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7(2), 78-98. <https://doi.org/10.33907/turkjes.721685>

- Doğan, İ. S. (2019). *Gıda mühendisliği eğitiminde staj uygulamalarının etkinliği*. Boy Yayınları.
- Durak, G., Çankaya, S. ve İzmirli, S. (2020). COVID-19 pandemi döneminde Türkiye'deki üniversitelerin uzaktan eğitim sistemlerinin incelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 14(1), 787-809. <https://doi.org/10.17522/balikesirnef.743080>
- Düzakın, E. ve Yalçınkaya, S. (2008). Web tabanlı uzaktan eğitim sistemi ve Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının yatkınlıkları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 225-244. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/50421>
- Eygü, H. ve Karaman, S. (2015). Uzaktan eğitim öğrencilerinin memnuniyet algıları üzerine bir araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 36-59. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kusbd/issue/19375/205547>
- Galbraith, D. ve Mondal, S. (2020). The potential power of internships and the impact on career preparation. *Research in Higher Education Journal*, 38, 1-9. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1263677.pdf>
- Gonzalez, T., de la Rubia, M. A., Hincz, K. P., Comas-Lopez, M., Subirats, L., Fort, S. ve Sacha, G. M. (2020). Influence of COVID-19 confinement on students' performance in higher education. *PloS one*, 15(10). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239490>
- Karacan, S. ve Karacan, E. (2004). Meslek Yüksekokullarında (MYO) yapılan staj uygulamalarına ilişkin bir araştırma: Kalite ve verimlilik için iş yerleri - MYO işbirliğinin gereği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 168-184. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kosbed/issue/25712/271313>
- Karadağ, E. ve Yücel, C. (2020). Yeni tip koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: Lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 181-192. <https://doi.org/10.2399/yod.20.730688>
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keskin, M. ve Özer Kaya, D. (2020). COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ikcusbfd/issue/55773/754174>
- Kuzgun, İ. K. (2013). Türkiye'de eğitimli genç işsizliğinin çözümünde bir alternatif olarak staj: Özellikleri ve sosyal boyutu. *Toprak İşveren*, (99), 7-12. <http://www.toprakisveren.org.tr/16--2013--99.Dergi>
- Özdoğan, A. Ç. ve Berkant, H. G. (2020). COVID-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 13-43. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.788118>
- Sarıbıyık, M. (2019). *Mesleki eğitimde +1 uygulamalı eğitim modeli* (Analiz No. 292). SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. <https://setav.org/assets/uploads/2019/08/A292.pdf>
- Serçemeli, M. ve Kurnaz, E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40-53. <https://dergipark.org.tr/en/pub/utsobilder/issue/55152/741358>

- Sezerel, H. ve Cankül, D. (2019). Stajın nasıl geçti? Turizm alanında orta öğretim öğrencilerinin staj deneyimleri. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 471-483. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.173>
- Surveey. (2009). *Surveey: Online survey system*. <http://www.surveey.com/survey/>
- Şahin, M. C. (2005). *İnternet tabanlı uzaktan eğitimin etkililiği: Bir meta-analiz çalışması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Şara, P. ve Güney, Ü. (2015). Sınıf ve branş öğretmenlerinin iletişim becerileri düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Eşme İlçesi örneği [Özel sayı]. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 195-205. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43727>
- Şen, Ö. ve Kızılcalıoğlu, G. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin ve akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry*, 4(3), 239-252. <https://doi.org/10.46519/ij3dptdi.830913>
- Tektaş, N., Yayla, A., Sarıkaş, A., Polat, Z., Tektaş, M. ve Ceviz, N. Ö. (2016). Ön lisans öğrencilerinin staj uygulamalarının değerlendirilmesi: Marmara Üniversitesi örneği [Özel sayı]. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5, 310-318. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/36.necla_tektas.pdf
- Türk Dil Kurumu (2020). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Varol, D. (2003). Staj uygulamaları üzerine kişisel gözlemler. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(2), 199-200. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/download/245/238>